

לב, יא
 ויחל משה את פני ה' אלקיו ויאמר למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת
 מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה

למה ה' וגו': כלום מתקנא ללא חכם נחכם, גזור נגזור.

צריך ביאור:

א. בפרשת יתרו (כ, ב) על הפסוק "אנכי ה' אלקיך" פירש רש"י "ולמה אמר לשון יחיד, אלקיך, ליתן פתחון פה למשה ללמד סניגוריא במעשה העגל. וזהו שאמר למה ה' יחרה אפך בעמך, לא להם צוית לא יהי לך אלקים אחרים אלא לי לבדי". וקשה: מדוע הוצרך להביא כאן פירוש חדש.

(השפתי חכמים תירץ: "וזה וזה יכשר" (היינו שרש"י סומך על מה שפירש שם). אבל מכיון ששם מובא זה בדרך אגב ושלא במקומו, הי' לו לרש"י לומר את הפירוש עוד הפעם, או על כל פנים להזכירו בקיצור בתור פירוש שני).

ב. במדרש כאן נאמר שטענתו של משה היתה, שמכיון שהעגל אין בו ממש - אין לו להקב"ה לכעוס על עובדי העגל; ואילו רש"י מפרש שטענתו של משה היתה - כלום מתקנא הקב"ה בעגל עצמו. וקשה: לכאורה הטענה כפי שהיא במדרש היא יותר בלשון של כבוד כלפי שמיא, ואם כן למה בחר רש"י לפרש באופן אחר.

ג. לא מצינו מענה על טענתו של משה, ואם כן מהו החומר הגדול שבאיסור עבודה זרה (הרי אין בה ממש).

ד. מדוע לא פירש שמשה טען "למה ה' יחרה אפך בעמך", היינו אותם שלא חטאו בעגל.

והביאור:

לרש"י הוקשה: ה' אמר למשה "ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם", ומאחר ש"ואכלם" חמור יותר מ"יחר אפי בהם", הי' לו למשה לפעול לראש וראשונה למען ביטול ענין זה, ולטעון "למה ה' תכלה את עמך" (וכיוצא בזה), ורק אחר כך - "למה ה' יחרה אפך"?

מזה מכריח רש"י, שעצם העונש של מיתה לא הי' מוקשה בעיניו של משה (שהרי ישנן חטאים רבים שהעובר עליהן מתחייב בנפשו): תמיהתו היתה על גדר העונש, שהי' מיוחד בחומרתו. שכן העונש הי' אמור להתבצע (א) ללא חקירה ודרישה מוקדמת של בית דין; (ב) תיכף ומיד, ללא שהי' ודיחוי; (ג) בכל ישראל, לרבות אלו שלא חטאו. וחומר זה בודאי שאינו בהתאם לעצם החטא של עובדי העגל וכתוצאה ממנו, אלא הוא מחמת חרון אפו של מקום ("ויחר אפי בהם") בשייכות לעגל עצמו. וזוהי טענת משה "כלום מתקנא כו'" - היתכן שעגל חסר-ערך זה יגרום ל"חרי האף הגדול הזה"?

(ולכן לא פירש שטענתו של משה היתה רק לגבי אלו מישראל שלא חטאו בעגל, כי על זה הי' מספיק לומר "למה ה' תכלה גוי", שהרי מדובר באלו שלא מגיע להם עונש (מיתה) כלל; מזה שמשה אמר "למה ה' יחרה גוי" - שתוכן הדברים הוא טענה על עצם גודל החרון, כנ"ל - מוכח שטענתו מכוונת גם לאלו שעבדו את העגל: למה ייענשו בלי דרישה וחקירה וללא דחי, כנ"ל).

זהו ההבדל בין פירוש רש"י בפרשת יתרו לבין פירושו כאן:

בפרשת יתרו מפרש טענתו של משה שיש פתחון פה לעובדי העגל עצמם (כי פירוש זה נוגע שם, לציווי "לא יהי' לך אלקים אחרים"); ואילו מסיפור המאורע כאן מוכח שטענתו היתה כיצד יתכן חרון אף של מקום בקשר לעגל עצמו.

לשון חכמים

בגמרא (עבודה זרה נה, א) נאמר "כלום מתקנא אלא חכם בחכם, וגבור בגבור, ועשיר בעשיר", ואילו רש"י משמיט "עשיר בעשיר".

וטעמו ונימוקו עמו:

ה' אמר למשה "עשו להם עגל מסכה וישתחוו לו ויזבחו לו ויאמרו אלה אלקיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים" (פסוק ח), היינו שהחרון אף של מקום הי' גם על כך שבני ישראל ייחסו את יציאת מצרים לעגל.

לכן נקט משה את שני הפרטים של חכמה וגבורה, כי הנסים והנפלאות של יציאת מצרים היו קשורים עם חכמה (כיצד לבצען) וגבורה (הביצוע בפועל), אך לא עם עשירות.

יינה של תורה

צריך ביאור: אף אם לא יתכן שהקב"ה יתקנא בעגל, הרי יש ויש מקום לכאורה לקנאה בעובדי העגל, שהם חשבו את העגל ל"חכם וגבור"?

אלא:

כל יהודי מצד עצמו יודע שעבודה זרה היא הבל וריק ואין בה ממש, ואפילו בשעה שעובד עבודה זרה הנה "גם בעת החטא היתה באמנה אתו יתברך" (תניא פכ"ד). וכפתגמו הידוע של אדמו"ר הזקן: יהודי אינו רוצה ואינו יכול להיות נפרד מאלקות. ו"אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות" (סוטה ג, א).

הרי שאין מקום לקנאה גם בעובדי העגל, שהרי בפנימיותם ידעו היטב שהעגל חסר כל ערך, ואינו לא "חכם" ולא "גבור".